

JAAP DE JONG: BEHOUDT DE OLIEBOL!

De olieballen zijn nu net zo oudbakken als het thema van dit stukje: George Orwells '1984'. Maar het onderwerp was gekozen, het boek eindelijk, net op tijd, gelezen.

Volgens hoofdfiguur Winston Smith zijn de beste boeken die welke je vertellen wat je al weet. Dus pikte ik al snel als citaat op: „Niets was van jezelf behalve de paar kubieke centimeter binnen in je schedel.” Het is een kernachtige formulering van een essentieel deel van mijn mensbeeld, waarop ik mijn hoop baseer. Hoe beïnvloed, gemanipuleerd en weggedrukt ook, mensen hebben uiteindelijk een vrijheid van voelen, denken en doen, die hen niet af te nemen valt. Hoe onderdrukkend een maatschappelijk systeem ook, mensen kunnen er zich aan onttrekken. Door humor, door sport, door liefde voor de natuur, door relaties, door creativiteit, door zwart geld, door informele markt. . .

Maar verder lezend bleek dat het er de Kernpartij in Oceanië juist om gaat de inwoners dát te ontnemen. „Het is (. . .) onduelbaar dat er ergens ter wereld een verkeerde gedachte zou bestaan, hoe verzwegen en machteloos die ook moge zijn.” Zelfs Winston bezwijkt tenslotte en heeft voortaan Grote Broer lief. Het maakte het volhouden van mijn boodschap wat moeilijk.

1984 wordt vaak gelezen als een aanval op het 'autoritaire' marxisme, geschreven door een teleurgestelde 'fellow traveller' (een westerse intellektueel die tegen beter weten de Russische Revolutie verdedigt). En Grote Broer heeft met Stalin meer gemeen dan de snor. Daar zou ik me door aangesproken moeten voelen; me moeten terugtrekken in het veilige loopgraf van het marxisme om van daaruit de vijandelijke stellingen te bestoken. Over geloven valt echter niet met rede te twisten! Voor mij hoeft dat praten uit de verschillende inspiratiebronnen niet echt. Voorzover ik 'marxist' ben, is het een hulpmiddel om maatschap-

pelijke verhoudingen te verklaren en te begrijpen. Maar in mijn paar kubieke centimeters is het ook maar een rommeltje. Een beetje marxist, een beetje anarchist, filosofisch een beetje materialist, een beetje existentialist met als levenshouding: 'Doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg'. Dus gewoon een rommeltje. Van een hele hoop een beetje en niets in het bijzonder. Wat mij betreft konstateren we dat er aan de wereld wel wat te veranderen valt, gaan we aan de slag: denkend, prattend en doend geven we vorm aan een gezamenlijke utopie.

Als Winston het boek van de oppositie leest, herkent hij zijn eigen denkbeelden. Naar mijn gevoel was de inhoud van dat boek net zo strijdig met zijn eigen denkbeelden als de officiële ideologie. Men kan dus in een boek net zo veel lezen als men wil. Wat ik lees is het wijzen op de gevaren van totalitaire, autoritaire systemen en een aanduiden van vergelijkbare ontwikkelingen in verschillende maatschappelijke systemen naar centralistisch en technokratisch bestuur. De drie grootmachten Oceanië, Eurazië en Oostazië voeren een voortdurende oorlog, die nooit gewonnen kan worden, ieder vanuit een eigen even totalitaire ideologie. De oorlog mag zelfs niet gewonnen worden, omdat de strijd naar buiten de 'eenheid' naar binnen versterkt en de ongelijke machtsverdeling rechtvaardigt.

De Kernpartij probeert steeds verder mensen hun leven te onteigenen. De beginselen van de ideologie ENGSOZ zijn daarom: nieuwspraak, dubbeldunk en veranderlijkheid van het verleden. De bedoeling van nieuwspraak is om denkruimte in te krimpen door de woordenschat steeds verder in te perken en alle gevoelslading uit woorden te halen. Heb je het begrip 'goed', dan wordt 'kwaad' 'ongood'; 'prachtig' 'plusgoed'; 'schitterend' 'dubbel-plusgoed'. Het Ministerie van Liefde (dat orde en tucht handhaaft) heet in

Nieuwspraak 'Minilief'. Ondanks mezelf moet ik dan denken aan een zeer bevriende zusterpartij, waar de werkgroep GemeentePolitiek GEMPOL heet; maar net zo goed aan onze eigen Themawe, Themama, Themami en Themavre.

Dubbeldunk is een moeilijk filosofisch principe waardoor ieder begrip zowel de eigen betekenis kan hebben als de tegenovergestelde en daarmee aan betekenis verliest. Naar het de machthebbers uitkomt, verandert die betekenis dus. Het laatste principe wordt uitgewerkt in de stelling 'Wie het verleden beheerst, beheerst de toekomst, wie het heden beheerst, beheerst het verleden'. Het Ministerie van Waarheid doet niets anders dan steeds weer opnieuw de geschiedenis herschrijven. De mens wordt ontroofd van de gevoelswaarde in taal, de denkorientatie in begrippen, de kollektieve ervaring in de geschiedenis. In '1984' is er iedere ochtend verplichte ochtendgymnastiek. Onder invloed van Japanse kwaliteitskringen wordt dat in westerse bedrijven nu ook ingevoerd. En denk aan de fitnesskultuur, de ritmische NOS-gymnastiek. Het telescherm kan wel worden afgezwakt, maar niet helemaal afgezet; de televisie en de technische vooruitgang maken een einde aan het privéleven, ook in het boek. De maatschappij wordt geleid door de nieuwe aristokraten: burokraten, geleerden, technici, enz. . .

Is De Partij wel nodig om mensen het eigen leven te ontnemen? Is het toch 1984?

Orwell biedt één troost. Winston Smith 'denkt' dat het 1984 is, maar omdat de geschiedenis is blijven stilstaan, kan hij het nooit zeker weten. Alles is vervluchtigd tot een schaduw-wereld, waarin uiteindelijk zelfs het jaartal onzeker is geworden.

Wij hoeven dus niet meer te doen dan te strijden voor het behoud van de oliebol op Oudejaarsavond, dan zal het nooit '1984' worden.